

Het rijk van de sultan

De Ottomaanse Oriënt in de kunst van de renaissance

Op 29 mei 1453 maakten de Ottomanen zich meester van Constantinopel. Het nieuws over de val van de stad verspreidde zich snel over Europa. De komst van de Ottomanen vormde het begin van een ware fascinatie voor deze hoogstaande cultuur en haar wetenschap. Kunstenaars uit alle hoeken van Europa staken de Bosporus over, de handel tierde welig en de culturele uitwisseling bereikte een hoogtepunt. De optelsom van dat alles leidde tot een groot aantal kunstwerken die deze interculturele dynamiek tonen. De tentoonstelling die we op zondag 1 maart in Bozar met Post Factum bezoeken toont de vaak dubbelzinnige aantrekkingskracht die het Midden-Oosten uitoefende op westerse kunstenaars, en focust op de invloed van de islamitische wereld op het renaissancedenken. Er zullen werken te zien zijn van o.a. Bellini, Carpaccio, Dürer, Titiaan en anderen. Maar wie waren die Ottomanen?

Het Ottomaanse rijk

Opkomst

Osman I

Het Ottomaanse of Osmaanse Rijk was een islamitisch rijk dat gesticht werd rond 1299 door de Oğuz Turken onder Osman I, de stamvader en naamgever van dit rijk. Het kan beschouwd worden als de opvolger van het Seltsjoekse sultanaat Rûm dat tijdens de 11e en 12e eeuw heerste in grote delen van West-Azië maar uiteindelijk uiteenviel in veel kleinere staten.

Een van die staten was een prinsdom in het noordwesten van Anatolië dat vanaf ca. 1280 geleid werd door Osman, zoon van Ertuğrul. Deze was naar Anatolië gekomen tijdens de tweede grote Turkse migratiegolf in de vroege

dertiende eeuw, onder druk van de veroveringstochten van de Mongolen onder leiding van Dzjengis Khan. Ertuğrul was de aanvoerder van de Kayi-stam van de Oğuz Turken die zich met ongeveer 400 bereden strijders in West-Anatolië vestigden om de Seldjoekse sultan te helpen in diens strijd tegen het Byzantijnse of Oost-Romeinse Rijk waarvan Constantinopel de hoofdstad was. Als dank mocht Ertuğrul een prinsdom stichten dat zou uitgroeien tot een wereldrijk tussen de veertiende en de twintigste eeuw en dat tijdens zijn grootste uitbreiding een enorm gebied in Noord-Afrika, Azië en Europa besloeg.

Osman was als jongeman overgegaan tot de islam en noemde zichzelf "el Gazi", (synoniem voor veteraan) en strijder voor het geloof. Na de dood van zijn vader werd Osman de leider van zijn stam en begon hij aan de uitbouw van een wereldrijk. Hij bleek een voortreffelijk krijgsheer te zijn en zijn grondgebied groeide gestaag ten nadele van het Byzantijnse Rijk. We vernemen voor het eerst van hem tijdens een militaire confrontatie die door een Byzantijns historicus uit die tijd beschreven werd als "de slag van Bapheus" (1301). Osman stierf waarschijnlijk in 1323 of 1324 waarna hij werd opgevolgd door zijn

zoon Orhan die het rijk verder uitbouwde. Ook onder de volgende sultans (Murat I, Bayezid I, Mehmet I en Murat II) breidden de Osmaanse territoria zich uit over het oostelijke gebied van de Middellandse Zee en de Balkan.

Het Ottomaanse Rijk als wereldmacht, 1453–1683

Met de verovering van Constantinopel in 1453 door sultan Mehmet II en de val van het Oost-Romeinse of Byzantijnse Rijk, kwam het Ottomaanse Rijk in een nieuwe fase. Militaire expedities leidden tot de annexatie van Servië en de Peloponnesos in 1459, Bosnië en Herzegovina in 1464, Euboea in 1470 en het noorden van Albanië in 1479. Het zuidelijk deel van de Krim werd geannexeerd in 1475 en het kanaat van de Krim werd een Ottomaanse vazalstaat. Dit veroverde gebied zou samen met Anatolië tot in de negentiende eeuw het kerngebied van het Ottomaanse Rijk blijven.

Regering van sultan Mehmet II

Gedurende het bewind van sultan Mehmet II (1451-1481) werd de Ottomaanse staat omgevormd tot een gecentraliseerd rijk. De nieuwe hoofdstad Istanboel werd bevolkt met Armeense, Joodse en Griekse bevolkingsgroepen.

Deze sultan was ook de opdrachtgever voor de bouw van het beroemde Topkapipaleis. Achter een ringmuur met torens en poorten ontstond een paleiscomplex met verschillende hoven, talloze lage paviljoens, gebouwen en grote tuinen. Het was ruim vierhonderd jaar het paleis van alle Ottomaanse sultans, tot de regering van Abdulmecid I (1839-1860). Het paleis deed niet alleen dienst als residentie voor de sultan, maar was ook de zetel van de regering. Deze dubbele functie drukte haar stempel op de indeling van de gebouwen. Een groot open veld vormde de openbare hof waar officiële recepties, militaire parades en grote feesten werden gegeven. Vanuit een tweede hof werd het Ottomaanse rijk geregeerd. Hier bevonden zich de buitenlandse diensten, zetelde de divan (de hoogste rechterlijke en beslissende macht na de sultan) en lagen de paleiskeukens en de verblijven voor personeel en paleiswachten. De eigenlijke koninklijke residentie bevond zich in de

derde hof, die alleen toegankelijk was voor de sultan en enkele uitverkorenen. Hier lagen ruim driehonderd rijk versierde vertrekken, gegroepeerd rond de paleistuin, die samen de harem van de Turkse sultan vormden.

**Sultan Mehmed II
door Gentile Bellini, 1480**

Sultan Mehmed II nodigde bekende geleerden en filosofen uit en liet hen discussies voeren. Zelf schreef hij gedichten onder het pseudoniem 'Avni' (de helper) en liet een dichtbundel na in de klassieke Ottomaanse literaire stijl. Hij bouwde universiteiten (madrassa's) en stimuleerde de ontwikkeling van wiskunde, astronomie, geneeskunde en theologie. Hij liet zich portretteren door de Italiaanse schilder Gentile Bellini in Istanboel. Verder bewaarde Mehmed ook een reeks Griekse manuscripten in zijn bibliotheek. Vanwege zijn interesse in de Italiaanse architectuur nodigde hij de

ingenieur en architect Aristotile Fiorevante van Bologna uit. Door kooplieden, kunstenaars en geleerden, zoals Ali Qushji, uit de provincies van het rijk en uit islamitische cultuursteden als Herat, Bagdad en Samarkand aan te trekken ontwikkelde Istanboel zich tot een ware metropool.

Regering van sultan Süleyman (de Prachtlievende of de Schitterende)

Süleyman (1520-1566) was de tiende en langst regerende sultan van de Osmaanse dynastie. Tijdens zijn bewind kreeg het Osmaanse Rijk zijn grootste uitbreiding. Ook de centralisatie bereikte zijn hoogtepunt. Het wettelijke en bestuurlijke systeem kwam tot volle ontplooiing. Hij was een van de machtigste vorsten in Europa van de zestiende eeuw. Zo ging hij een alliantie aan met de Franse koning Frans I tegen keizer

Karel, hun gemeenschappelijke vijand. Hij leidde persoonlijk de Osmaanse legers en veroverde belangrijke christelijke bolwerken zoals Belgrado en Rodos, bracht een einde aan het koninkrijk Hongarije in de Slag bij Mohács in 1526 en belegerde Wenen in 1529.

Sultan Süleyman I, portret toegeschreven aan Titiaan, ca. 1530

Tijdens zijn sultanaat beleefde het Osmaanse rijk zijn ‘gouden eeuw’ en strekte het zich uit van de Donau tot aan de Nijl. Gelijkijdig met de renaissance in West-Europa was er in het Ottomaanse Rijk ook sprake van een culturele bloei. De beroemde hofarchitect Mimar Sinan veranderde met zijn monumentale architectonische werken de aanblik van Istanboel totaal. Hij bouwde moskeeën en graftombes, maar ook badhuizen, bruggen, karavanserais, ziekenhuizen en scholen.

Maar de werkelijke kennis van de Ottomaanse beschaving in Europa was minimaal. Vanaf begin zestiende eeuw werd er hier veel gepubliceerd over het rijk. Boeken, pauselijke bullen en vlugschriften met anti-Turkse teksten werden over heel Europa verspreid. De zogenoemde *Türkendrucke* waren pamfletten waarin de gruweldaden van de Turken tot in detail werden beschreven. Archiefonderzoek heeft opgeleverd dat er in de zestiende eeuw 2460 van die vlugschriften werden gedrukt, waarvan 1000 in het Duits. 'De Turk moet te gronde worden gericht,' schreef Erasmus in 1503 in zijn *Enchiridion*, waarin de Nederlandse humanist zijn opvattingen over het ware christendom uiteenzette. Hij schreef ook dat ‘Soleymanno’ een ‘barbaar van duistere afkomst’ was. Turken werden in de zestiende eeuw immers afgeschilderd als goddeloze boeven. Weinig West-Europeanen reisden naar ginder. Een uitzondering was de Vlaamse schilder Pieter Coecke van Aelst. In 1533 reisde hij in gezelschap van enkele tapijtkopers naar Istanboel en kwam als eerste West-Europese

kunstenaar terug met een serie houtsneden over het dagelijkse leven in het Ottomaanse Rijk.

Einde van de gouden eeuw

Op het einde van de regeerperiode van Süleyman I ging het bergaf met het grote Ottomaanse rijk. Er was een dodelijke opvolgingsstrijd tussen zijn zonen en de krijgsgoden lieten hem in de steek. Zo lukte het hem niet om Malta op de Johannieten te veroveren. Tijdens de belegering van de Hongaarse stad Szigetvár overleed hij maar zijn omgeving hield het overlijdensbericht tegen tot zijn zoon klaar was om hem op te volgen. Zwakke opvolgers misten de aansluiting met de moderniteit. In 1571 verloren ze de Slag bij Lepanto tegen de Spanjaarden en de Venetianen. Dit was het begin van de geleidelijke ondergang van het eens zo grote en machtige rijk. Tijdens de Eerste Wereldoorlog kreeg het Ottomaanse Rijk de genadeslag toen bleek dat het de verkeerde alliantie gekozen had. In 1923 vestigde Atatürk de moderne staat Turkije, waarmee een definitief eind kwam aan het Osmaanse rijk.

Carine De Vos